

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

TEORIA DZIAŁANIA KOŚCIOŁA JAKO PROBLEM TEOLOGII PRAKTYCZNEJ

Problem teorii działania Kościoła był dotąd niedostatecznie doceniany w teologii praktycznej i życiu Kościoła. W podejściu do tego zagadnienia występowały uprzedzenia albo uproszczenia. Efektem takiego nastawienia było powstanie dwu skrajnych tendencji¹. Pierwsza głosiła prymat teorii nad praktyką. Przeważała ona przez długi czas w teologii i częściowo występuje jeszcze dzisiaj. Jej przedstawiciele traktują teorię jako rzeczywistość statyczną, będącą celem samym w sobie². Wyższość teorii nad praktyką w historii duchowości chrześcijańskiej znalazła odpowiedź w przyznawaniu wyższości *vita contemplativa* nad *vita activa*³. Słusznie więc pisze D. Mieth, że teoria dominowała nad praktyką, a interpretacja wiary nad planowaniem działania⁴. Druga skrajna tendencja narzucała prymat praktyki nad teorią. W tendencji tej, utrzymującej się zdaniem N. Greinachera jeszcze dzisiaj, idzie o utrzymanie istniejącego systemu w Kościele, o możliwie niezmiennie odtworzenie stanu Kościoła jako instytucji w przyszłości. Przy takim podejściu

¹ W ostatnim okresie coraz częściej traktuje się teologię praktyczną jako naukę o działalności Kościoła. Koncepcja klerykalna tej dyscypliny została dawno odrzucona. Zastąpienie tejże przez uniwersalną, eklezjologiczną też jest w ostatnim okresie poddawane krytyce. W tym kontekście próbuje się w ostatnich latach przejść do trzeciej koncepcji teologii praktycznej jako teorii działania Kościoła. Por. R. Z e r f a s s, *Praktische Theologie als Handlungswissenschaft*. W: *Praktische Theologie heute*. Hg. F. Klostermann, R. Z e r f a s s. München—Mainz 1974 s. 164; N. G r e i n a c h e r, *Das Theorie-Praxis Problem in der Praktischen Theologie*. W: F. K l o s t e r m a n n, H. Z e r f a s s, *Praktische Theologie heute*. München—Mainz 1974 s. 108-109; T. N e u f e l d, *Das Theorie-Praxis Problem als Anfrage an die Praktische Theologie*. „Franziskanische Studien” 61:1979 s. 2-3, 210-225.

² G r e i n a c h e r, jw. s. 109-110.

³ *Vita contemplativa simpliciter melior est quam activa*. (T o m a s z z A k w i n u. *Summa theologica* II, 2. q. 182, I).

⁴ *Praxis ohne Theorie?* „Diakonia/Seelsorger” 2:1971 s. 152.

przejściowa praktyka staje się czymś niemal absolutnym⁵. N. Mette tendencję tę nazywa technologiczną⁶.

U podstaw pochodzenia obu skrajnych tendencji leżały różne przyczyny⁷. Nie usprawiedliwiają one negatywnych aspektów tego zjawiska. Tego rodzaju próby określenia stosunku teorii i praktyki kościelnej nie odpowiadają ani „sprawie Jezusa”⁸, ani dzisiejszej praktyce kościelnej i są szkodliwe teologii praktycznej i działalności Kościoła.

Problem teorii działania kościelnego stał się w ostatnich latach szczególnie dyskutowany⁹. Pytaniem centralnym w tej dyskusji jest stosunek teorii i praktyki do siebie oraz miejsce tej problematyki w ramach teologii praktycznej¹⁰. Postuluje się przy tym, że zagadnienie teorii i praktyki musi być szerzej analizowane. Nie można ograniczyć się tylko do aspektu organizacyjnego czy zastosowania wiedzy teoretycznej w działalności Kościoła¹¹. Na aktualizację tego zagadnienia we współczesnej teologii praktycznej, oprócz występowania wspomnianych skrajnych tendencji w określaniu stosunku teorii i praktyki, wywiera wpływ wiele innych czynników. Wymienia się tu najczęściej kryzys tożsamości w Kościele i dokonujące się przemiany we współczesnym świecie i posoborowym Kościele. Wezwaniem dla teologii praktycznej do przemyślenia wzajemnego stosunku teorii i praktyki jest także sekularyzacja współczesnych społeczeństw, pozbawionych często wrażliwości na racje teologiczne i nie uwzględniających stanowiska Kościoła oraz bardziej krytyczne niż dawniej podejście ludzi do wszelkiej teorii i praktyki, w tym także do działalności Kościoła¹². W aktualizacji tego zagadnienia ważnym czynnikiem była istniejąca od lat współpraca teologii pastoralnej z nowoczesnymi

⁵ Greinacher, jw. s. 110.

⁶ *Theorie der Praxis. Wissenschaftsgeschichtliche und methodologische Untersuchungen zur Theorie Praxis Problematik innerhalb der praktischen Theologie.* Düsseldorf 1978 s. 292-296.

⁷ Por. A. Exeler, N. Mette. *Wissenschaftstheoretische Probleme. Theorie und Praxis.* W: *Praktische Theologie heute* s. 65-74.

⁸ Ma się tu na uwadze osobę, nauczanie, życie, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa oraz historię przekazywania tej „sprawy” Jezusa współcześnie. Por. Greinacher, jw. s. 105-106; H. Schuster. *Die Praktische Theologie unter dem Anspruch der Sache Jesu.* W: *Praktische Theologie heute* s. 153-156.

⁹ Próbe przemyślenia tego zagadnienia w ostatnim okresie podjęli między innymi: N. Mette, R. Zerfass, N. Greinacher, R. Marlé, B. Bertsch, J. Heinrichs, F. Mennekes, J. Beuthler, A. Exeler, K. Lehmann, J. Audinet, G. Ebeling, H. D. Bastian, Ch. Bäumlner, S. Hiltner i in.

¹⁰ W. Greive. *Praxis und Theologie.* München 1975 s. 7.

¹¹ Mette, jw. s. 356.

¹² Por. Greinacher, jw. s. 104.

naukami praktycznymi¹³ oraz włączenie niektórych zasad nauk praktycznych do duszpasterstwa i nauk pomocniczych teologii praktycznej¹⁴.

PRAKTYKA KOŚCIELNA

Termin „praktyka” nie jest pojęciem nowym i może być rozumiany wieloznacznie¹⁵. Termin ten miał różne znaczenia w poszczególnych okresach i kierunkach teologii pastoralnej. Praktyka oznaczała raz działalność „pasterza”, kiedy indziej działalność całego Kościoła, często też płaszczyzna etyczna i pastoralna tu się nakładały¹⁶. Próbę systematycznego opracowania tego zagadnienia podjęła tzw. szkoła frankfurcka, zwracając szczególnie uwagę na aspekt filozoficzny, biblijny i socjologiczny tego zagadnienia¹⁷. Inspirujące są w tej sprawie także badania S. Hiltnera¹⁸ oraz R. Zerfassa¹⁹. Próbę przeprowadzenia refleksji nad praktyką kościelną podjął J. Audinet, wskazując na trzy odmienne ujęcia praktyki²⁰. Refleksję nad praktyką kościelną z punktu widzenia teologii praktycznej, ale w kontekście uwarunkowań historycznych, przeprowadził N. Mette,

¹³ Idzie tu o współpracę z naukami humanistycznymi, które zajmują się działaniem ludzkim, a więc o socjologię, psychologię, pedagogikę, nauki ekonomiczne i nauki o społecznym przekazie. Por. Zerfass, jw. s. 164.

¹⁴ W latach sześćdziesiątych pod wpływem ruchów reformistycznych trzeba było reagować, zmieniać i podejmować szybkie decyzje na wielu odcinkach życia w Kościele. W całość rozstrzygnięć włączano wówczas nauki pozateologiczne. Ofiarowały one swoją pomoc, udzielając zasad pochodzących od nauk praktycznych dla pedagogiki religii, socjologii religii, homiletyki i nauki o duszpasterstwie. W tym kontekście teologia pastoralna osiągała świadomość, że jej właściwym zadaniem jest teologiczna refleksja nad konkretną działalnością Kościoła (Zerfass, jw. s. 164-165).

¹⁵ J. Heinrichs. *Theorie welcher Praxis? Theorie-Praxis Vermittlung als die Grundaufgabe Praktischer Theologie*. W: *Theologie zwischen Theorie und Praxis*. L. Bertsch u. a. (Hg.) Frankfurt am Main 1975 s. 10-22. R. Marlé. *Le projet de theologie pratique*. Paris 1979 s. 78-79.

¹⁶ Exeler, Mette, jw. s. 65.

¹⁷ Por. *Theologie zwischen Theorie und Praxis*. L. Bertsch u. a. (Hg.) Frankfurt am Main 1975.

¹⁸ *Preface to Pastoral Theology*. Nashville 1958.

¹⁹ Jw. s. 164-177.

²⁰ Praktyka w pierwszym ujęciu jest upodobniona do sytuacji, którą teolog poostający jakby na zewnątrz w stosunku do tej praktyki chce analizować i nadać jej sens. W drugim ujęciu stosunek do praktyki nie jest naiwny, ale obiektywny i krytyczny. W trzecim ujęciu praktyka polega na łączeniu tradycji wiary i kultury. W punkcie wyjścia praktyka jest tu rozumiana jako pewien system stosunków w społeczeństwie i określonej kulturze (*Theologie pratique et pratique theologique*. W. Ch. Kannengiessner, Y. Marchasson. *Humanisme et foi chretienne*. Paris 1976 s. 493-502).

wskazując na kilka stałych elementów praktyki kościelnej we wszystkich okresach istnienia Kościoła²¹. Po tej samej linii idą analizy K. Lehmann²² i N. Greinachera. Ten ostatni, pozostając w tej kwestii pod wpływem tzw. szkoły frankfurckiej z jednej strony, a Th. W. Adorno z drugiej strony, podkreślał z naciskiem, że praktyka rozważana w ramach teologii praktycznej jest praktyką kościelną²³. Praktyka w tym znaczeniu jest działaniem świadomym jednostek i grup chrześcijańskich, które podejmują je jako publiczne działanie Kościoła albo za takie jest ona uważana przez tych, na których jest skierowana²⁴. W przeciwieństwie do tego stanowiska G. Otto w refleksji nad teorią działania wychodzi nie z praktyki kościelnej, ale w ogóle z działalności religijnej, podejmowanej w społeczności²⁵.

Mówiąc o kościelnej praktyce, ma się na uwadze nie tylko działalność oficjalną Kościoła, wykonywaną przez tych, którzy w nim pełnią urzędy. Praktyka kościelna odnosi się w takim samym stopniu do czynności kościelnych wszystkich członków Kościoła. W ramach teologii praktycznej rozważa się wszystkie sposoby działania, które jednostki i grupy wykonują w imieniu Kościoła albo jako Kościół. Istotne jest to, że działania te mają charakter kościelny²⁶. Praktyka kościelna jest zadana teologii praktycznej do przemyślenia i oceny, zwłaszcza w kontekście uwarunkowań, w których jest wykonywana²⁷.

Trudno jest wyobrazić sobie praktykę kościelną, nie mającą żadnego związku z teorią. T. Neufeld twierdzi, że spotyka się przykłady praktyki pozbawionej refleksji, a nawet wrogiej refleksji, ale są to przykłady rzadkie i o skutkach negatywnych²⁸. Jeżeli praktyk wyrzeka się teorii i refleksji w całej rozciągłości, wtedy jego oddziaływanie pozostaje bez związku z całością, wyobcowane z refleksji, nastawione na mechaniczne niemal wykonywanie wytycznych otrzymanych z góry²⁹.

Praktyka kościelna powinna być praktyką krytyczną. Jej założenia, cele i skuteczność oddziaływania w społeczeństwie powinny być przedmiotem krytycznej refleksji. Z tego powodu teologia praktyczna powinna dopomagać w przewyciężeniu tzw. ideologizowania działalności³⁰. Dokonuje

²¹ Jw. s. 214-345.

²² *Das Theorie-Praxis Problem und die Begründung der Praktischen Theologie*. W: *Praktische Theologie heute* s. 81-101.

²³ Greinacher, jw. s. 103-118.

²⁴ Tamże s. 104.

²⁵ *Zur gegenwärtigen Diskussion in der Praktischen Theologie*. W: *Praktisch theologisches Handbuch*. G. Otto (Hg.) Hamburg 1970 s. 23.

²⁶ Neufeld, jw. s. 214; Greinacher, jw. s. 104.

²⁷ Neufeld, jw. s. 215.

²⁸ Tamże s. 215.

²⁹ Tamże s. 216.

³⁰ Por. Mieth, jw. s. 150-162.

się to przez pomoc udzielaną praktykom w zajęciu przez nich racjonalnego poglądu wobec wykonywanej działalności. Praktyk powinien być świadom zapotrzebowania na taką działalność, na środki i cele, jakim ma służyć. Praktyk nie może bezmyślnie, jakby mechanicznie, wykonywać tylko to, co zostało określone i narzucone z góry. Nie może on być tylko biernym wykonawcą, ale jego działaniu powinna towarzyszyć refleksja. Przez zestawienie własnej praktyki z teorią krytyczną i doświadczeniem innych osiąga się nowe spojrzenie, potrzebny dystans, cenne doświadczenie, które pozwoli na własną działalność spojrzeć bardziej wszechstronnie i obiektywnie. Pozwoli to także poddać weryfikacji i korekcie wiele elementów w praktyce. Procesowi temu będzie sprzyjać stałe zestawianie wykonywanej działalności z aktualną krytyczną teorią³¹. Ograniczenie praktyki do siebie samej jest iluzją, gdyż działalność nie uwzględniająca teorii w ogóle jest czystą fikcją, albo — jak określa N. Greinacher — jest „praktyką ideologiczną”³².

TEORIA DZIAŁANIA

„Teoria nie jest dla teologii praktycznej terminem obcym, ale — jak w przypadku praktyki kościelnej — sposób jej rozumienia jest wieloznaczny³³. Wieloznaczne i trochę odmienne jest spojrzenie pastoralistów katolickich i protestanckich tak na zakres i przedmiot teorii działania kościelnego³⁴, jak też na stosowane metody³⁵.

Nie ma czystej teorii działania, niezależnej całkowicie od praktyki. Warunkiem powstania teorii jest praktyka. W praktyce są jakieś elementy teorii. Każda próba opracowania teorii oderwanej od praktyki kościelnej naraża ją na urzeczowienie ideologiczne. Dla teologii praktycznej oznacza to, że teoria musi zawsze szukać swego przedłużenia w praktyce, a zatem

³¹ Por. Greinacher, jw. s. 113.

³² Tamże s. 107.

³³ Mette, jw. s. 292; Heinrichs, jw. s. 16-18, 22-27.

³⁴ Cenne są w tej mierze uwagi G. Otto, H. G. Bastiana i Ch. Bäumlera. Według G. Otto teoria pozostaje w ścisłym związku z szerszym kontekstem społecznym i historycznym. Tego rodzaju teoria wychodzi poza przedmiotowy opis i zawiera jednocześnie krytykę i pewne propozycje. Zakotwiczenie przedmiotu teorii w kontekście innych dziedzin i historii uwalnia go od zagrożenia wyobcowania z rzeczywistości. Stanowisko H. G. Bastiana jest przeciwne do poprzedniego. Według niego każda teoria teologiczno-praktyczna jest częściowa, względna i tymczasowa. Ch. Bäumlner zajmuje stanowisko pośrednie między wcześniej wymienionymi (por. Mette, jw. s. 292-293).

³⁵ Por. H. Schröer. *Forschungsmethoden in der Praktischen Theologie*. W: *Praktische Theologie heute* s. 206-224; Mette, jw. s. 294-296.

w życiu i mowach Jezusa, w żywym przekazywaniu Jego orędzia zbawienia przez całe dzieje, ze szczególnym uwzględnieniem każdorazowych uwarunkowań, które dla tych związków myślowych mają istotne znaczenie³⁶.

Przez teorię działania w ramach teologii praktycznej przyjmuje się swoisty układ wypowiedzi odnoszący się do przekazywania „sprawy Jezusa” w dzisiejszej praktyce kościelnej i w obecnych warunkach cywilizacyjnych. Na innym miejscu określa się teorię działania jako zespół wypowiedzi normatywnych, zdeterminowanych słowami i czynami Chrystusa. Te normy określały historyczne urzeczywistnianie się Kościoła i współczesną jego działalność w świecie. W tym znaczeniu teoria działania ma charakter wyraźnie teologiczny³⁷.

Ważnym środkiem przekazywania teorii jest model. Stanowi on element pośredni pomiędzy teorią, zasadą i prawem z jednej strony, a praktyką, nakazem i wskazaniem z drugiej strony. Model wskazuje na to, w jaki sposób teoria może być sprowadzona do praktyki. Model nie jest odpowiednikiem teorii, ale każdy model jest wyrazem jakiejś teorii. Na modelu widać wyraźniej to, co w teorii jest zawarte. Model jest też sposobem abstrahowania praktyki. W modelu występuje coś typowego, co dotyczy nie tylko jednego przypadku, ale wszystkich innych przypadków. Modele mogą być przez praktykę albo sfalszowane, albo potwierdzone i proporcjonalnie do tego trzeba zmieniać teorię. Teoria poprzez modele może także poprawiać albo zmieniać zupełnie praktykę³⁸.

Ważnym środkiem przenoszenia praktyki do teorii jest doświadczenie, zwłaszcza przeciwstawne³⁹. Doświadczenie bowiem świadome i pogłębione jest — zdaniem D. Mietha — intensywną formą praktyki⁴⁰. Zdaniem E. Schillebeckxa dojrzewają w społeczeństwie pewne normy i nakazy etyczne, także z negatywnego doświadczenia⁴¹. Również pozytywne doświadczenie może służyć teorii i praktyce kościelnej. Może być tak, że kontrastowe doświadczenie praktyka może stać się pozytywnym doświadczeniem teoretyka i odwrotnie. Uczenie się oznacza tu zmianę swego postępowania i postawy pod wpływem nowych doświadczeń. Przede wszystkim doświadczenia negatywne mogą prowadzić do nowych poglądów i odgrywać ważną rolę w przenoszeniu praktyki w proces budowania teorii⁴².

³⁶ Neufeld, jw. s. 216.

³⁷ Tamże s. 213.

³⁸ Por. Greinacher, jw. s. 114.

³⁹ Tamże s. 115.

⁴⁰ Mieth, jw. s. 159.

⁴¹ E. Schillebeckx. *Um die theologische Tragweite lehramtlicher Verlautbarungen über gesellschaftspolitische Fragen*. „Concilium” 4:1968 s. 416.

⁴² Por. Greinacher, jw. s. 115.

WZAJEMNY STOSUNEK TEORII I PRAKTYKI W TEOLOGII PRAKTYCZNEJ

Dotychczasowa refleksja wskazuje na to, że próby podporządkowania albo nadrzędnego traktowania teorii lub praktyki byłyby wypaczeniem teologii praktycznej i są niedopuszczalne. Nie może być wyższości jednego elementu nad drugim, ponieważ teoria i praktyka w teologii praktycznej nie są przeciwstawne ani nie stoją obok siebie czy naprzeciw siebie, ale stanowią jedność dwubiegunową i zróżnicowaną⁴³. Teoria i praktyka nie są ani bezpośrednio czymś jednym, ani też absolutnie sobie różne. Żadna stała droga nie prowadzi teorii do praktyki i praktyki do teorii. Teoria ma związek ze społeczeństwem i jest jednocześnie autonomiczna. Pomimo to praktyka nie przebiega niezależnie od teorii, a teoria nie jest niezależna od praktyki⁴⁴. Przez dwubiegunową zależność każda próba dominacji jednego z czynników będzie daremna, niezależnie od tego, z której strony byłaby podniesiona. Każde jednostronne rozważanie zakłóca równowagę w tej dziedzinie, ponieważ przeciwstawia obustronnie warunkowaną rzeczywistość teologicznej teorii i kościelnej praktyki. Teoria, której przypisuje się znaczenie absolutne, nie może spełnić powinności wynikających ze „sprawy Jezusa”. Nieprzemysłane zaś przyznawanie pierwszeństwa praktyce należy odrzucić ze względu na niebezpieczeństwa ślepego służenia określonemu systemowi i status quo poszczególnych osób, kosztem częstych zaniedbań w urzeczywistnianiu zbawczego dzieła Chrystusa. Ulega się temu zagrożeniu przeciwstawiając prawdę rzeczywistości. Oderwanie praktyki od teologicznej teorii i zastąpienie praktyki przez rzekome „czyste” teorie jest błędem i grozi obu stronom pomieszaniem i skłóceniem teologicznej myśli i kościelnego działania⁴⁵.

Oparcie się teologii praktycznej na życiu i słowach Jezusa nie dopuszcza jednostronnego podejścia. Sam Chrystus nie wychodził z czystej teorii jako oderwanej idei, ale w kontakcie z rzeczywistością pełnił swoją misję⁴⁶.

Wzajemny stosunek teorii i praktyki może być określony jako stosunek obustronnego oddziaływania na siebie. Między teorią i praktyką zachodzi jakościowa przemiana. Teoria potrzebuje sprawdzenia lub odparcia jej przez praktykę; z kolei praktyka kościelna potrzebuje oceny w kontekście istniejącej teorii. Teoria działania zawiera normatywne założenia uzasadniające, a następnie wyjaśniające warunki realizacji, zanim zacznie wyprowadzać praktyczne wnioski. Praktyka wprowadza w życie teore-

⁴³ Tamże s. 110; Neufeld, jw. s. 216.

⁴⁴ Por. Greinacher, jw. s. 111.

⁴⁵ Por. Neufeld, jw. s. 217-218.

⁴⁶ Por. J 3, 21.

tyczne modele oraz imperatywy i programy działania⁴⁷. Teoria jest między innymi bodźcem działania⁴⁸.

a) *Zadania teorii i praktyki w teologii praktycznej*

Teoria w ramach teologii praktycznej jest krytyczna. Ten krytycyzm dotyczy jej samej, innych teorii oraz praktyki, z którą jest związana. Teoria działania powinna analizować siebie samą oraz działanie kościelne. Nie może tylko dedukcyjnie wpływać na kształtowanie praktyki, ale poprzez doskonalenie siebie powinna wpływać na jej rozwój.

Praktyka powinna być refleksyjną praktyką kościelną. Krytyczne spojrzenie na otaczającą rzeczywistość stanowi tu ważny element. Praktyka kościelna powinna wciąż się sprawdzać i potwierdzać w kontekście nakazu Chrystusa o przekazywaniu Jego orędzia zbawienia. Nawiązanie kontaktu z teorią jest zadaniem praktyki. Przez to teoria odzyskuje walor realności i przydatności, a praktyka nie będzie pozbawiona kontaktu z refleksją. Chodzi o to, aby praktycy działali refleksyjnie.

Praktyka wypełnia swoje zadanie przez wcielanie w życie teoretycznych podstaw i przez wskazywanie dróg, którymi trzeba iść w celu urzeczywistnienia modeli teoretycznych. Teoria jest ukierunkowana na praktykę, a praktyka na teorię, która powstaje z refleksji i konfrontacji praktyki z teorią⁴⁹.

b) *Współpraca teoretyków i praktyków*

Aby można było wykorzystać teorię w praktycznym działaniu oraz praktykę w teoretycznej refleksji, musi dojść do konstruktywnego dialogu między teoretykami i praktykami oraz sprawującymi urzędy w Kościele. Porozumienia teoretyków z praktykami wymaga także poszukiwanie adekwatności i skuteczności praktyki kościelnej. Do osiągnięcia tego potrzebna jest dobra wola oraz pragnienie dialogu wszystkich zainteresowanych stron. Obecnie na wielu odcinkach wymagany dialog między zainteresowanymi stronami jest niewystarczający⁵⁰. Teoretycy nieraz nie mogą porozumieć się z ludźmi zaangażowanymi aktywnie w praktyce kościelnej, a doświadczenia praktyków nieraz niedostępne są pastoralistom. Tymczasem teoretycy i praktycy, wychodząc nawet z przeciwstawnych doświadczeń i stanowisk, mogą na drodze dialogu dojść do konstruktyw-

⁴⁷ Por. W. Piwo w a r s k i. *Perspektywa teologiczna a perspektywa socjologiczna w duszpasterstwie*. „Chrześcijanin w Świecie” 1975 nr 26 s. 34-35; t e n ż e. *Socjologia a teologia pastoralna*. „Życie i Myśl” 1973 nr 10 s. 17-18.

⁴⁸ Ne u f e l d, jw. s. 218

⁴⁹ Tamże s. 220-221.

⁵⁰ G r e i n a c h e r, jw. s. 115.

nych ustaleń. Bez tego wzajemnego otwarcia się na siebie i bez uzgodnienia stanowisk, nie można uniknąć strat z obu stron. Teoria powinna strzec się wyizolowania z życia, a praktyka musi unikać zerwania kontaktu z teorią. Najlepszym środkiem osiągnięcia tego jest dobrze rozumiany dialog⁵¹. Absolutyzowanie stanowiska jednej ze stron dialogu przekreślałoby zaufanie i wymianę poglądów zainteresowanych stron. Taka sytuacja przyznawałaby pierwszeństwo jednemu, przy równoczesnym niedopuszczaniu do głosu innych, chociaż wszystkie strony są równouprawnionymi członkami dialogu⁵².

Do powodzenia współdziałania potrzebne są kompetencje wszystkich uczestników dialogu. Tylko osoby z odpowiednimi kwalifikacjami na swoim odcinku pracy mogą kompetentnie prowadzić dialog duszpasterski. Na kładą to na Kościół obowiązek przygotowania ludu Bożego do spełniania zadań mu nałożonych. Dla teologii praktycznej stwarza to problem, w jaki sposób należy udzielać tych kwalifikacji⁵³.

TEOLOGIA PRAKTYCZNA JAKO TEORIA KOŚCIELNEGO DZIAŁANIA

Adekwatne przekazywanie teorii działania przez teologię praktyczną osiąga się wtedy, gdy cała teologia będzie uwrażliwiona na kościelną praktykę⁵⁴. Teologia praktyczna nie jest techniką czy sztuką duszpasterzowania ani dyscypliną przygotowującą do sprawnego wykonywania poszczególnych czynności duszpasterskich. Jest ona nauką teologiczną o właściwej randze⁵⁵. Teologia praktyczna pozostaje w obrębie całej teologii, ale traktowana jest jako dyscyplina praktyczna⁵⁶. Wielu autorów rozumie ją dzisiaj jako teorię kościelnego działania⁵⁷. Teologia praktyczna zajmuje się działalnością eklezjalną, przez którą Kościół realizuje się w każdej terażniejszej sytuacji⁵⁸. Jest to więc teologiczna teoria kościelnego działania⁵⁹.

⁵¹ Dialog ten ma się odbywać między teologami praktykami i osobami sprawującymi urzędy kościelne.

⁵² Neufeld, jw. s. 221.

⁵³ Por. Mette, jw. s. 351-352; Zerfass, jw. s. 175-177.

⁵⁴ Tamże s. 342.

⁵⁵ Heinrichs, jw. s. 9.

⁵⁶ Mette, jw. s. 343.

⁵⁷ Z katolickich autorów należy tu wymienić: N. Greinachera, R. Marlé, J. Heinrichsa, F. Mennekesa, J. Audinet, R. Zerfassa, S. Hiltnera, G. Defois, K. Lehmannna i in. Z protestanckich autorów trzeba tu wspomnieć: G. Otto, O. Casalisa, Ch. Baumlera, G. Ebelinga, H. G. Bastana i in.

⁵⁸ Por. K. Rahner, E. Jüngel, M. Seitz. *Die praktische Theologie zwischen Wissenschaft und Praxis*. München 1968 s. 47-48.

⁵⁹ Por. Mette, jw. s. 345.

Zrozumienie teologii jako nauki praktycznej służy za podstawę do traktowania teologii praktycznej jako teorii działania kościelnego⁶⁰.

Teologia pastoralna w przeszłości przeceniała moment instytucjonalny w życiu chrześcijanina. Nowsze prace oceniają krytycznie teologię pastoralną opartą na takiej eklezjologii. Teologia praktyczna, jako teologiczna teoria działania kościelnego, powinna mieć znacznie szersze ramy niż teologia pasterska bazująca na eklezjologii tradycyjnej.

Teologia praktyczna jako teoria kościelnego działania skierowana jest ku przeszłości, gdyż jest teologią chrześcijańską. Ponieważ jest ona związana z przekazywaniem „sprawy Jezusa”, jest także skierowana ku przyszłości. Teologia praktyczna jako teoria działania kościelnego nie może poprzestać na refleksji stanu aktualnego Kościoła, ale musi analizować nowe możliwości i planować działalność Kościoła w przyszłości. Przez to teologia praktyczna jako teoria kościelnego działania ma aspekt futurologiczny⁶¹. Stąd wydaje się być słuszny postulat H. D. Bastiana, aby teologia praktyczna była bardziej przewidująca i przestała „myśleć” po fakcie⁶². Przyszłość działania Kościoła nie może być jednak planowana według obecnych kryteriów i sytuacji, ale musi być oparta na krytycznej refleksji, pogłębionym przewidywaniu i twórczej wyobraźni. Planowanie działalności Kościoła nie jest perfekcjonizmem centralistycznym, ale strategią świadomą swego celu. Planowanie praktyki kościelnej nie jest manipulowaniem autorytatywnym, ale odpowiedzialną współpracą wszystkich biorących w tym udział. Powinno ono być korygowane na podstawie późniejszych doświadczeń⁶³.

Teologia praktyczna jako krytyczna teoria kościelnej praktyki nie tylko nawiązuje do „sprawy Jezusa” i historii jej przekazywania i nie tylko odnosi się do obecnej działalności Kościoła, ale również przechodząc poza status quo teorii i praktyki życia kościelnego, także analizuje i kształtuje działanie Kościoła w przyszłości. Tak rozumiana teologia praktyczna jest nauką, która znajduje się w nieustannym procesie kształtowania się. Jest ona otwarta na przemiany społeczne, które dokonują się we współczesnym świecie i mają wpływ na kształtowanie się praktyki kościelnej. Teologia praktyczna powinna być wrażliwa na rozwój i tendencje współczesnych społeczeństw i musi je krytycznie analizować i oceniać. W tym znaczeniu teologia praktyczna jest stale na etapie badań i poszukiwań⁶⁴.

⁶⁰ Tamże s. 343.

⁶¹ Mette, jw. s. 295; Greinacher, jw. s. 117.

⁶² H. D. Bastian. *Vom Wort zu den Wörtern*. „Ewangelische Theologie” 28:1968 s. 48.

⁶³ Por. Greinacher, jw. s. 118.

⁶⁴ Tamże s. 117.

W ramach teologii praktycznej rozumianej jako teoria działania kościelnego, ważnym zagadnieniem, które nabiera wciąż nowego znaczenia, jest przedmiot tej dyscypliny. Zagadnienie to było centralną kwestią tradycyjnej teologii pastoralnej. Przedmiotem w tradycyjnej teologii pastoralnej był duszpasterz i jego działalność. Teologia praktyczna jako teoria działania kościelnego nie może ograniczyć się do problematyki zawodowej proboszcza. Krąg osób czynnie działających w Kościele jest znacznie szerszy. Sobór Watykański II otworzył nowe możliwości działania w Kościele⁶⁵.

Teologia praktyczna jako teoria działania kościelnego powinna określać strukturę działania chrześcijańskiego. Dyscyplina ta stawia pytania i wysuwa postulaty dotyczące działania kościelnego. Chodzi tu o wszystkie formy realizowania kościelnej działalności. Teologia praktyczna nie powinna ograniczać się do instytucjonalnie ustalonych dziedzin działania chrześcijańskiego. Kieruje ona swoje zainteresowania także na procesy, które choć nie wyrażają się przez kościelne instytucje, to jednak są formami objawiania się pierwiastka chrześcijańskiego⁶⁶. Tym innym formom poświęca współczesna literatura pastoralna sporo miejsca⁶⁷.

Teologia praktyczna, jeśli chce przyczynić się do urzeczywistniania tego, co wyraża praktyka chrześcijańska, to musi uwzględniać aktualną sytuację⁶⁸. Dyscyplina ta będzie oderwana od życia, jeśli nie będzie uwzględniać społecznego wymiaru rzeczywistości. Dopiero w kontekście aktualnej sytuacji może teologia praktyczna przekonująco podawać zasady dotyczące praktyki chrześcijańskiej⁶⁹.

Teologia praktyczna odznacza się tym, że wyprowadza wnioski dla działania. Teologia praktyczna, podobnie jak inne nauki, w działaniu wychodzi z założenia, że historia i społeczeństwo nie są wartościami ustalonymi na stałe, które zachowują się biernie. Przeciwnie, obie wartości można kształtować. Podobnie i praktyka kościelna jest formowana.

Teologia praktyczna jako teoria kościelnego działania powinna być

⁶⁵ Przy rozładowaniu napięcia między kościelną praktyką i krytyczną teorią teologiczną uwalnia się teologia praktyczna od dwu niebezpieczeństw występujących często w historycznym rozwoju tej dyscypliny: tzw. receptologii oraz ideologicznego uzasadniania przejściowej praktyki. Por. Mette, jw. s. 351. R. Köster. *Was ist Praktische Theologie*. W: R. Köster, H. Oelker. *Lernende Kirche. Ein Leitfadens zur Neuorientierung kirchlichen Ausbildung*. München 1975 s. 258.

⁶⁶ Por. Mette, jw. s. 345.

⁶⁷ Por. H. Peukert. *Wissenschaftstheorie-Handlungstheorie-Fundamentale Theologie. Analysen zu Ansatz und Status theologischer Theorienbildung*. Düsseldorf 1976 s. 81 nn.; Y. Spiegel. *Der Prozess des Trauers. Analyse und Beratung*. München-Mainz 1973.

⁶⁸ Por. Peukert, jw. s. 321.

⁶⁹ Tamże.

nauką dedukcyjną i indukcyjną, narzędną i pragmatyczną⁷⁰. Dyscyplina ta jest nauką dedukcyjną, gdyż odwołuje się do „sprawy Jezusa” Jest ona jednocześnie nauką indukcyjną, gdyż orientuje się według konkretnej sytuacji Kościoła i współczesnych stosunków społecznych. Nie zajmuje ona pasywnej postawy wobec tej sytuacji, ale chce uczestniczyć w jej przetwarzaniu. Teologia praktyczna jest nauką narzędną i pragmatyczną, ponieważ wiąże się ona z praktyką kościelną i rozwija pewne wzorce i imperatywy działania kościelnego⁷¹.

Fakt, że teologia praktyczna jest nauką teologiczną, ukierunkowaną na działanie kościelne, wywiera wpływ na wybór metod badawczych stosowanych w tej dyscyplinie. Dotychczas nie ma zgodności w tej sprawie⁷². H. Mette opowiada się za stosowaniem takich metod badawczych w teologii pastoralnej, które są adekwatne prowadzeniu refleksji nad działalnością kościelną⁷³. H. Schröer postuluje, aby teologia praktyczna oparła się na trzech komponentach: doświadczeniu, planowaniu i obietnicy⁷⁴. Pojęcia te pomagają w dokonaniu rozróżnienia w teologii praktycznej między ogólnymi kwestiami metodycznymi a specyficznymi⁷⁵. Metoda proponowana przez S. Hiltnera polega na wypracowaniu pewnej treści działania, z której można wydedukować zasady działalności pastoralnej. Teorię można wypracować przez konfrontację teologii opartej na autentycznych wypowiedziach i wskazaniach Kościoła i naukowej refleksji z empiryczną analizą sytuacji, w jakiej znajduje się Kościół. Jego zdaniem poszukiwanie możliwości koordynacji teorii z praktyką wymaga uwzględnienia kontekstu metodycznego, możliwości instrumentalizacji oraz poza-teoretycznej korektury⁷⁶. Do tych propozycji S. Hiltnera nawiązuje w swoim studium R. Zerfass⁷⁷. G. Otto dopuszcza tylko takie metody, które mogą określić związek poznania podmiotu i przedmiotu⁷⁸. H. D. Bastian uważa, że teologia praktyczna nie ma określonej jednej metody, ale w jej obrębie występują w sposób równouprawniony różne metody. Jego zdaniem szczególną cechą teologii praktycznej jest to, że jest ona ukierunkowana na doświadczenie⁷⁹. Ch. Bäumlner wypowiada pogląd, że złożona dyscyplina, jaką jest teologia praktyczna, wymaga wielu metod. Uważa

⁷⁰ Por. Greinacher, jw. s. 105.

⁷¹ Tamże s. 106.

⁷² Por. Mette, jw. s. 293.

⁷³ Tamże s. 354.

⁷⁴ Jw. s. 212 nn.

⁷⁵ Por. D. Stollberg. *Therapeutische Seelsorge*. 2. Aufl. München 1969 s. 148-158.

⁷⁶ Hiltner, jw. s. 28 nn.

⁷⁷ Jw. s. 89-98.

⁷⁸ Por. Mette, jw. s. 294.

⁷⁹ *Praktische Theologie und Theorie*. ThPr 9:1974 s. 89-90.

on za zbędny rozwój metod specyficznych dla teologii praktycznej. Zależnie od przedmiotu badań można stosować metody wzięte przede wszystkim z nauk humanistycznych i społecznych oraz metody specyficzne dla teologii. Badania prowadzone w ramach teologii praktycznej należą — zdaniem Ch. Bäumlera — do kategorii badań nad działalnością⁸⁰.

WNIOSKI

1. Próby podporządkowania albo nadrzędnego traktowania teorii lub praktyki byłyby wypaczeniem. Nie ma wyższości jednego elementu nad drugim, gdyż teoria i praktyka w praktycznej teologii nie są przeciwstawne ani nie stoją naprzeciw sobie, ale stanowią jedność dwubiegunową i zróżnicowaną.

2. Stosunek wzajemny teorii i praktyki powinien być określony jako obustronne oddziaływanie na siebie. Teoria potrzebuje sprawdzenia lub odparcia przez praktykę, a praktyka wymaga oceny w świetle istniejącej teorii.

3. Jeżeli teoria wymaga sprawdzenia w praktyce, a praktyka potrzebuje oparcia w teorii, to nieodzowny jest także stały dialog teoretyków i praktyków. To wymaga porzucenia wzajemnych niechęci i uprzedzeń oraz ustalenia zasad prowadzenia dialogu.

4. Teologia praktyczna rozwiązuje powstające problemy w ścisłym i stałym kontakcie z praktyką kościelną i dąży do tego, aby teorię powiązać z działalnością Kościoła.

5. Teologia praktyczna jest częścią jednolitego systemu teologicznego i nie powinna podejmować zadań, które są realizowane w ramach innych dyscyplin teologicznych.

6. Teologia praktyczna nie może ograniczyć się do jednego modelu chrześcijańskiego działania, ale powinna liczyć się z różnymi formami życia chrześcijańskiego.

7. Teologia praktyczna musi być uprawiana na poziomie ogólnej świadomości naukowej i powinna być zdolna do współpracy międzydyscyplinarnej.

8. Teologia praktyczna musi mieć nastawienie empiryczne i powinna być uprawiana w ścisłym kontakcie z praktyką, przy zachowaniu świadomości granic teorii i praktyki i przy jednoczesnym krytycznym dystansie w ocenie praktyki kościelnej.

⁸⁰ *Praktische Theologie — ein notwendiges Element der wissenschaftlichen Theologie*. ThPr 9:1974 s. 82-83.

THÉORIE DE L'ACTION DE L'ÉGLISE COMME PROBLÈME DE LA THÉOLOGIE PRATIQUE

R é s u m é

Le remplacement de la conception de la théologie pastorale cléricale par la conception ecclésiologique — plus universaliste n'était pas satisfaisant. Cet état favorisait de nouvelles recherches dont naquit la conception la plus récente de la théologie pratique en tant que théorie de l'action de l'Église.

Dans la théologie pratique en tant que théorie de l'action de l'Église, la relation réciproque de la théorie et de la pratique est définie comme influence mutuelle. La théorie a besoin d'être vérifiée ou bien réfutée par la pratique et celle-ci a besoin d'être critiquée par la théorie de l'action. Les essais de subordonner l'une d'elle, ou, au contraire, de lui attribuer plus de valeur qu'à l'autre, seraient une déformation de la théologie pratique. Il ne peut pas y avoir de la supériorité d'un élément à l'autre car la théorie et la pratique ne sont ni opposées ni juxtaposées, mais elles forment une totalité bipolaire et différenciée.

La dépendance mutuelle de la théorie et de la pratique prouve la nécessité du dialogue ininterrompu des théoriciens, des praticiens et de ceux qui exercent des charges dans l'Église. Le dialogue efficace exige de part et d'autre de rejeter des préventions et aversions et de fixer les principes du dialogue.

La théologie pratique en tant que théorie de l'action de l'Église fait partie du système théologique homogène et elle n'entreprend pas de travaux réalisés dans le cadre des autres disciplines théologiques. Elle ne peut pas se limiter à un seul modèle de l'action chrétienne mais elle doit tenir compte des formes différentes de la vie chrétienne. Cette discipline doit être pratiquée au niveau de la conscience générale et être capable de la collaboration interdisciplinaire.

La théologie pratique résout des problèmes surgissant dans le contact suivi et étroit avec la pratique et tend à lier la théorie avec l'activité de l'Église.